

HUVIALADE KAUDU TEADUSSE

BIOGRAAFILISI PARALLELISME

PROF DR SC (ECON) VAMBOLA RAUDSEPP

HUVI PÕLVNEMIS- JA KODULOOL, KEELE JA MURRETE NING LÕPUKS TEADUSLOO VASTU MOODUSTAVAD TERVIKU, MIS ELUKUTSE KÕRVAL ANNAVAD ISIKSUSELE SÜGAVUSE JA HAARDE. HARVA JUHTUB NII, ET INIMESE ELUKUTSE JA HARRASTUSED LANGEVAD KOKKU, KUID MINU PUHUL ÜHILDUSID NEED NÕ ISEENESEST JA OLEN SELLELE TÄNULIK. JÄRGNEVALT TÕDEME, ET IGA INIMESE VAIMSUS JOHTUB PALJUSKI TEMA EELLASTEST, KASVU- JA KEELEKESKONNAST NING SUGUJUURTEST SAADUD ENERGIAST.

Vambola Raudsepp

Mõtõlus

*Kävi külätiid lats, kiä mõtõli suurõlt,
sääl oll' ta kodo ja esäde juurõ.
Uma maailma uursõ ja puursõ,
kuni är' minekus kasusi suurõs.
Tõistõgõ üten läts kaugõlõ kuuli,
nüüd tiiä-ei, kiä kos eläs vai kuuli.
Targas saanu maailm, kõik muutunu tõsõs,
esiki imäkiil uhke - kirän ja kõnõn.
Om sis olematus õndsus- tühi külä,
sais imäkiil raamadin - putmata ja pühä;
olõ-ei küläkuuli last, kiäl mõtõlus suurõlt,
kiä umakiili tarkust uurnu ja puurnu. /2/.*

Eesti areng on kestnud läbi sõdade, nälja- ja katkuaastate kuni oma riigi tekkimiseni. Eestlasele kindlustunde peredele, sugupuu kasvuks annab meie riik, mille olemus on kirja pandud Eesti Vabariigi Põhiseaduses: "Kõikumatus usus ja vankumatus tahtes kindlustada ja arendada riiki, mis on loodud Eesti rahva riikliku enesemääramise kustumatul õigusel ja välja kuulutatud 1918. aasta 24.veebruari, mis on rajatud vabadusele, õiglusele ja õigusele, mis on kaitseks sisemisele ja välisele rahule ning pandiks praegustele ja tulevastele põlvvedele nende ühiskondlikus edus ja üldises kasus, mis peavad tagama eesti rahvuse ja kultuuri säilimise läbi aegade".

Eestlased tunnevad harilikult oma suguvõsa (miks võsa, mitte puud?) vaid paari-kolme, harvem nelja põlvkonna ulatuses. Neid valdab hämmeldus, kui selgitan, et mul on ühised eellased ühe või teise isikuga, kes asuvad meist viie või isegi seitsme põlvkonna kaugusel. Põlvnemisloo süvauuringud, oma sugupuu loomine rikastab ja konkretiseerib etnose ajaloolist mälu ning mõtte- ja kultuurilugu, mida pole kunagi alahinnatud. Eesti rahvas on andnud üllatavalt palju maailmas tuntud teadlasi, sportlasi, kirjanikke, kunstnikke, heliloojaid ja teisi isiksusi. Kogu see rikkus avaneb läbi genealoogiliste uuringute, mis taandub üksikute isikute meeldivaks harrastuseks. Sugupuu on selle perekonna ajalugu, identiteet, täpsemalt ajalooline mälu, mis võib hõlmata sajandeid. Samas sugupuud kasvavad ja arenevad rahva, rahvuse juurtest, mille toitepinnaseks on oma maa, keel, kultuur ja arengu tagab riik.

NB! Antud üllitises olen hõlmanud sõna ja pildiga üksnes need isiksused, kes seonduvad minu sugupuuga nõ vereliini kaudu. (Läisugulaste fotod erakogudest, teised internetist).

Pölvnemislugu

Vambola Raudsepp

Kreedo

*Isiksus - eristuv ainsus,
päritud anne ja vaimsus.
Ajatud aated ja tõed:
väarikad vennad ja õed.
Kõiksusest geneetika,
dünastiaid loov eugeenika.
Vaimne alternatiiv -
koduhoidev konservatiiv.
Tahte aujärg ja troon,
Eesti Rahvusülikool.*

Tänulikud on need lapsed, kelle vanemad ja vanavanemad kingivad talle paljusid põlvkondi ja väarikaid isikuid hõlmava sugupuud. Kui inimene ei tunne, ega ka tunnista oma sugupuud ja -juuri, siis ta ongi juurteta, justkui üle põldude, aasade lendlev öhkörn sulepallike, ikka sinna, kuhu tuul teda kannab.

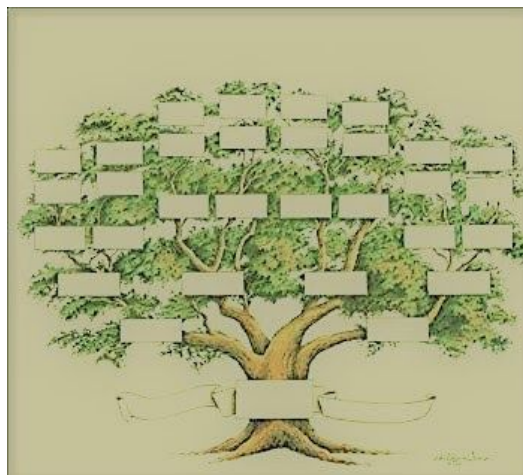
Suured isiksused annavad sugupuule aura ja energia, võib liialdamata öelda - nad lausa säraküünlana kaunistavad igat sugupuud. Eestlane on elanud omal maal aastatuhandeid, kuid omi sugujuuri saab ta uurida napilt kuni 8 põlvkonda ajas tagasi, üksikud rohkem, kuni 400 aasta läbilõikes. Ehkki Eestis puudub oma aadliseisus, aadelkond, siis seda asendavad nn siniverelised, ennekõike haritlas- ja õpetlaskond - nad annavad sugupuule kvaliteedi ja vundamendi edasiseks arenguks.

Vanavanemad Gustav Raudsepp (1882-1935), Kadri Kingu-Raudsepp (1877-1916), Jaan Pikk (1877-1968) ja Miina Pormeister-Pikk (1873-1954)

Käesolevas kirjutises paiknevad isiksused pärinevad minu vanavanemate ja nende eellaste vereliinidest, so sugupuust, mille oksad hõlmavad Urvaste, Sangaste ja Paistu kihelkonda. Piltlikult öeldes, sugulusliinide ühised eellased paiknevad puu okste liitumiskohtades, kuid tüve poole edasi-tagasi liikudes saame üha uusi liitumisi ja lahknemisi, mis tervikuks koondatuna annabki uurija-isiku sugupuud.

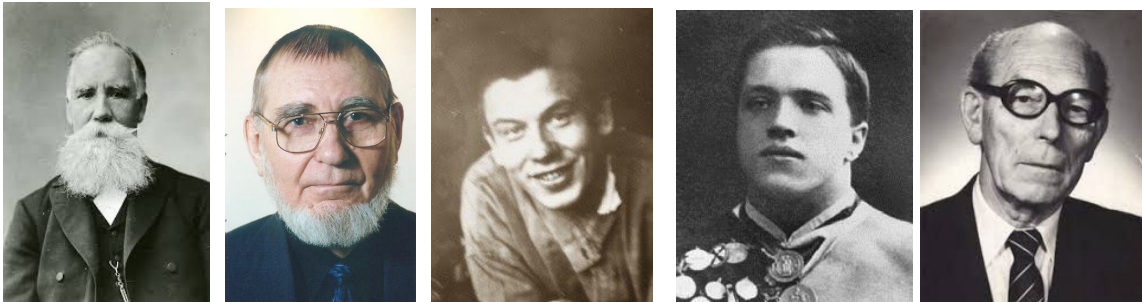
Kui juba rääkida uurimismetoodikast, siis sugupuude mõtestamises on palju mõistatusi ja sugulusliinide kujutamine puuna tekitab küsitavusi. Seega uurijal peab olema parasjagu fantaasiat, samas aga kainet arutlus- ja analüüsimisvõimet. Samal ajal iga sugupuud on privaatne unikaalne väärtus, mis kuulub sellele konkreetsele isikule endale. Meile hoopis tähtsam see: isiku eellased määravad paljuski selle (geenid?), kuidas tuleme toime väljakutsetega, millega oma elukaases silmitsi seisame.

Kujutleme piltlikult, et paikneme uuritavate isikutega sama puu erinevatel okstel ja erinevatel kõrgustel, siis tüve suunas liikudes saame kokku paljude ühiste esivanemate juures. Niimoodi oleme nendest ühistest eellastest nt 5...6 ...7 või 8 sugupõlve kaugusel. Antud kirjutises oleme üksteisega seotud nõ veresugulusliinide kaudu, mida eriti tähtsustame. Abikaasade kaudu tekkivaid nn hõimlussidemeid,

täpsemalt, mitte veresugulusliine, me ei käsitle. Harilikult täpsuse mõttes on sugulussidemed genealoogilistes uuringutes antud inglisekeelsena, sest eesti keeles üldkasutatav, üldsusele ühtselt mõistetav terminoloogia puudub. Alljärgnevalt (isikute privaatsust austavatel põhjustel) neid veresuguluse seosed pole ära toodud, küll aga need on olemas minu käsikirjas uuringus, mis esitatud kasutatud allikates /11/.

Edasi konkreetsetest isikutest. Koolimees Hugo Treffner (1845-1912), helilooja Veljo Tormis (1930-2017), kunstnik Karl Pärsimägi (1902-1942), olümpiavõitja Alfred Neuland (1895-1966) ja põllumajandusteadlane professor Elmar Haller (1907-1985), kelle juured pärinevad Sangaste ja Urvaste kihelkonnast, justkui loovad kindla nõ vaimse vundamenti minu sugulusliinidele. Kui samast puust nimetada veel teisi väljapaistvaid inimesi (näitleja Silvia Laidla, arhitekt Karl Hellat, poliitikud Juhan Parts, Ken-Martti Vaher jt), siis saame kadestamisväärse, täiusliku sugupuu, mis hõlmab ligikaudu sadat inimest mitmetest inimpõlvetest.

Hugo Treffner, Veljo Tormis, Karl Pärsimägi, Alfred Neuland ja Elmar Haller

Eestlasele pakuvad huvi tema muistsed aastatuhandete tagused soome-ugri juured, mis kuuluvad tõsiteaduse valdkonda, kuid siin mingeid veresugulusliine seni veel ühelgi isikul tuvastada pole õnnestunud. Piirdume ikkagi vaid viimase paari-kolme sajandiga. Siinjuures minu sugupuu üks väljapaistvamaid isiksusi Veljo Tormis on elustanud muistsete läänemeresoome rahvaste (liivi, vadja, isuri, ingerimaa, vepsa ja karjala) folkloori, laulu ja rütme, mis annavad meile aastatuhandeid kestnud hõimude mõõtmed. Huvipakkuv on ehk see, et Veljo Tormise sugulusliinid ulatuvad Sangaste kihelkonda ja on seotud selliste suurkujudega nagu Treffnerid, Hellatid jt.

Veljo Tormis: *“Mitte mina ei kasuta rahvalaulu, vaid rahvalaul kasutab mind”.*

Kunstnik Karl Pärsimäest kuulsin palju oma emapoolselt vanaisalt Jaan Pikalt, kelle juures olin korteris õpingute ajal Antsla Keskkoolis. Pärsimäe tööd on praegugi üldsusele huvi pakkuvad, kuid jahmatab tema traagiline surm Auschwitzi koonduslaagris. Edasi. Eestlastel justkui peab igas sugupuus oleme vähemalt üks tippportlane, maailmameistri või olümpiavõitja näol. Minu puhul on selleks Alfred Neuland, kel olümpiakuld tõstmises Antwenperis 1920. aastal. Lisaks nimetama

peab veel filmi- ja telelavastajat Tõnisk Kaske (1929-2016), fotograafi ja filmimeest Anton Mutti (1933-2003) jt.

*Professor **Elmar Haller**: "Maaviljelus - see on inimkonna igapäevane leib ja inimühiskonna kultuuri läte". /4/.*

Eraldi tähelepanu väärib professor Elmar Haller, kes oli päritolult põline maainimene. Tema esivanemad ja nende järeltulijad on elanud põlvest põlve Urvaste kihelkonnas, Linnamäe vallas ja tegelenud talupidamisega. Ta teaduslik looming on leidnud rahvusvahelise tunnustuse. Professor Halleri õpetuse rakendamisel tõusis 20. sajandi teisel poolel oluliselt kultuurtaimede saagikus nii Eestis kui mujal maailmas.

Paraku genealoogiahuvilised oma uuringutes põrkuvad mitmetele raskustele, ennekõike sellega, mis on seotud isikuandmete kaitse ja autoriõigustega. Muidugi ka üsna proosaliste muredega, sest on inimesi, kes hindavad kõrgelt oma puutumast ja privaatsust. Pealegi võib kohata ka ühe sugupuu puhul nõ sisemisi pingeid, so isegi lähisugulaste hulgas on isikuid, kes ei taha üksteist tunda, saati veel sugulaseks pidada. Samas tuleb ka nende soovide ja töökspidamistega arvestada.

Skulptuurid: monument Hugo Treffnerile Tartus, büst Alfred Neulandile Valgas ja büst Elmar Hallerile Ülenurme pargis.

Kodulugu

Vambola Raudsepp

Sõa'ao latsõ

*Oll' põimikuu rüä'kõutmise hommuk,
ku' punakotkas Võro liina pommit'.
Peremiis Matuojan hobõst juutsõ,
tiiä-es kiäki - midä usku vai luuta.*

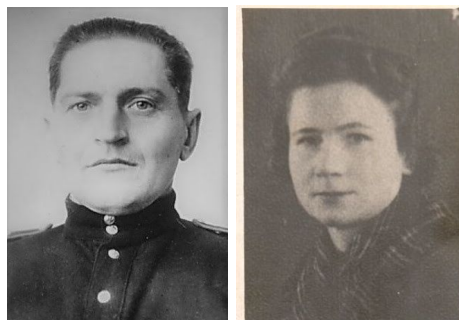
*Äkki tanki' talutiil vurasiva,
taiva all pommipildja urasiva.
Sõ'an maaha jäi granaate, miine,
latsõ kipõ olli noid kodo viimä.*

*Plahvatusõn üts lats kaoti silmä,
tõõsõ külä poiskõnõ käest jäi ilma.
Romust külä sepp tei pangi,
mürsükestast ussõ rambi.*

*Tuu verine taplus kesti viil kaugu,
kiä punkrin kuuli, kiä Siberin kaugõl.
No oll' tuu küll üts kuri ja vaine maailm,
midä nätä sai süütü latsõ silm.*

Olen sõjaaja laps. Sündinud ajal, mil maakaardilt kadus Eesti Vabariik, läbi julma okupatsiooni, täpsemalt läbi inkorporatsiooni N Liidu koosseisu nn liiduvabariigina. Minu lapsea turvalisuse tagas vaarisa talude päriksostmise ajal loodud maakodu. Edasi, minu ja minu eellaste elukaar, selle sündmused on kulgenud perekonna, laiemalt võttes sugupuu taustal. Niisiis, oleme loodud perekondlikuks, millest tekivad sugupuud: esiteks, kauges minevikus, paljude põlvkondade tagant vaadatuna - abielumees ja -naine, siis lapsed, kellel omal lapsed jne. Niimoodi on meie rahva ja maa ajalugu kestnud tänase päevani ning kestab edasi.

Minu Sangaste juurtega isa ,Richard Raudsepp (1910-1971) oli raudteelane ja ema Liidia-Adeele Raudsepp (1914-1993) põllutöeline. Perekond elas aastaid Võrumaal Sõmerpalu vallas Hänike külas, hiljem Antsla linnas.

Richard ja Liidia-Adeele Raudsepp

Kuna olen sündinud ja kasvanud maakodus, keset avarat loodust, siis mängumaaks olid aasad, metsad, ojad, jõed, kuid kõike ühendas talu oma töödega, väärtustega ja kultuuriga. Sünnikodus elasime ühe katuse all seitsmekesi: ema, isa ja viis last. Niisugune oli väga paljude minuealiste kasvukeskkond, kus kujunes välja isiku mina ja isiksus.

Professor Karl Öiger: "Minu sünnitalu mahutas ühe katuse alla mitu põlvkonda: peale meie pere emapoolse vanaema, kasuvanaisa ja emapoolse tädi ning tädimehe, hiljem veel ka tädi kolm last. Niimoodi, noored ja vanad pead-jalad koos, elati tol ajal taludes peaaegu igal pool". /6/.

Kodu kõrval on noore inimese kujunemisel oma koht koolil ja kirikul. Enne siiski kirik. Minu vaarisa Peeter Raudsepp (1850-1905), vanaisa Gustav (1882-1935) ja isa Richard olid kõik seotud Urvaste kirikuga. Nii sai viimasest ka minu nõ kodukirik, isegi ajaks, mil õppisin juba Antsla Keskkoolis. Hiljem, kui õppisin Tallinnas majandust, käisin pühapäeviti sageli Oleviste kirikus. Kiriku vaimuelu oli teine maailm, mida noor inimene vajas, so ajal, mil kommunistlik ideoloogia oli tunginud kõigisse eluvaldkondadesse, eriti koolidesse. Kui minu isapoolsed sugulased olid seotud luteri kirikuga, siis minu ema isa Jaan Pikk (1877-1968) oli õigeusklik ja seotud Antsla Kraavi kirikuga. Lähtudes väärtustest, siis ega nende kahe usuvoolu vahel suurt vahet polnudki. Küll aga oli usu puhul tähtis ennekõike see vaimsus ja inimesele antud kindlustunne siin ilmas toimetulekuks.

Gustav Raudsepp

Rahu helin

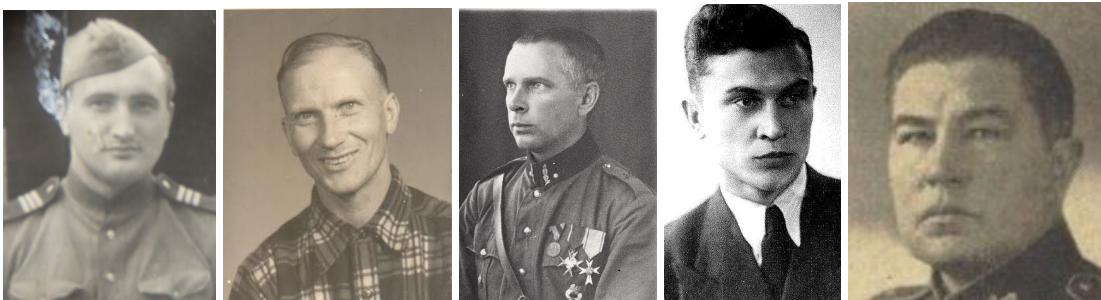
*Torn kaugelt kõrgusse kutsub,
samm raskelt tõnkab tõusuteel.*

*Rahu helinas rind tuksub,
- kirik kirkal Uhtjärve veel.
Orel õnnist' ingli keeles;
tõusen tähtede taha siin.
Miks maised mured veel meeles?
- Pühitset' päeva kaasa siit viin.
Pea pehmisse pilvi paitun,
kaob kaugus kirikuteel;
siin püha rahusse peitun,
- kõik nii kirkas, ja muretu meel.
Kalm künkal kolmainsust kuulab,
Issand me tee ja ülestõus.
Inimlaps Jumalas tõusta suudab
- üks pühitsus meid ühendab.*

Püha jõe palve

*Harjumäe võlvilt vette põlvib üks paik nii püha;
koht kui altari ette, üllan ikka ja üha.
Sügishelide lembus - süda palvele valla,
kirka kõrguse embus üle jõe laskub alla.
Taamal Prassimäe kalme; kadu kõiki meid köidab;
juba õhus on talve, külm loojang seal loidab.
Igatsus pilvisse viib - ülestõus meis kindel.
Mäe kohal valge pilvetiib - mu kallid kaitseingel.
Meist maha jääb mure - igavik sinitaevas,
usk, lootus ei sure, ehkki hing veel vaevas.*

Peale oma perekonna on iga noor lahutamatu seotud lähisugulastega, kes jätavad tema kujunemisse sügava jälje. Enamuses küll heas, aga ka halvas. Edaspidi vaid mõnest elusaatusest.

Albert Raudsepp, Friedrich Räägu, Juhan Värnik, Leo Talgre ja Karl Raudsepp

Paraku verised teod saatsid minu lähisugulasi kohe peale Eesti okupeerimist N Liidu poolt 1940. aastal. Juhan Värnik (1895-1941) oli sõjaväelane, kaitseliitlane, suri Venemaal Sevurallagis eeluurimise ajal 1941. aastal. Leo Talgre (1919-1944) oli metsavend, hukkus NKVD poolt kinnivõtmisel. Tema tütrelt ilmunud raamat Leo kohta. Karl Raudsepp (1888-1942) oli politseinik, kaitseliitlane, tapeti NKVD poolt Sevurallagis 1942. aastal. Oli veel teisigi (Harald Keem jt), kuid nendest olen kirjutanud teistes uuringutes.

Masendav oli minu sugupuus paiknevate vanemaealiste elusaatus. Minu isa vennad Olev (1919-1999) ja Albert Raudsepp (1924-1983) sundmobiliseeriti Punaarmeesse, eesti laskurkorpusesse. Hiljem, paraku valekaebuse tõttu veetis Albert vangistuses Vorkuta surmalaagris ligikaudu kaheksa aastat. Temast juttu alljärgnevas luuletuses Pareminu läks Olev Raudsepal, kes nõ sõjakangelasena edutati paljudele juhtivatele kohtadele põllumajanduses, omavalitsuses ja ettevõtetes. Minu isa tädipoeg Friedrich Räägu (1913-1953) oli soomepoiss, NKVD poolt tagakiusatud ja suri selgusetutel asjaoludel (enesetapmine?). Minu isa oli tollal raudteelane ja ta mobilisatsiooni alla ei kuulunud.

Albert Raudsepp: *“Vorkutasse toodi inimesed surema läbi ebainimlike piinade. Raske sunnitöö, toiduks soolaturask, kapsalehele kallatud kuum vesi ja tükike leiba. Päevast päeva, aastast aastasse. Vähesed, erakordselt tugevad inimesed tulid sealt eluga välja”.*

Metsavendade tegevuses on veel palju nõ valgeid laiike, mis vajaksid edaspidist uurimist. Nii on seal ka minu sugupuusse kuuluvate isikute poolt toime pandud mõrvu, röövimisi vms, millest siin ei taha kirjutada.

Vambola Raudsepp

Viiekümnendad

*Vabaks sai lell Vorkuta surmalaagrist,
oli aeg 1950ndatest aastatest.
Müttasid kooliteed lapsed, üle lumise aasa,
kaasas kodukarask, pudelis piim.
“Täna leiba ei ole, ei tule ei saa” -
leivasabades masendus, piin.
Külm poeb põue, võtab kõrvu,
valupisar palgel, ema hõõrub külmet' jalga.
Kes sellest hoolis - ei tulnud kõik kooli,
kolmandik klassist jäi teiseks aastaks.
“Mis teil veel viga - teil ju isa”!
Paljud jäid sõtta, nõrgemad metsa.
Näe, tuligi isa, taskus paar kommi,
nentis vaid - Moskva katsetas aatomipommi.*

Pühajõgi

Gustav Raudsepa hauaplats Osula kalmistul

Kodukeel

Vambola Raudsepp

Uma kiil

*Kaugu Võromaalt kollasi ilma pääl,
imä kiilt olõ-es vai'a sääl.
Vadrasi vinne, soomõ, imedli inglismanni kiilt,
esiki elo kävi võõrastõ perrä, noide miilt.*

*Unõhdi är ', saa-es suust sõnnagi,
süä valudi, võrro olõ-es, olli õnnõdu.
Imä om lännü, üten võrogi võtsõ,
oll'i ku lats, kiä midägi otsõ.*

*Opi kipõlt vahtsõlt, võtsõ Uma Lehe,
kai, midä kirodõsõ nu mehe -
kiäl kallis võro kiil. Miilde tull'i,
arvu saa - kattõ ku pikk uni.*

*Näet imä, kõik oll' nii tähtsa ja suur,
olõ-es ma hää lats, ku oll'i viil nuur.*

*Kalmu pääl kävi, lillelehe pandsõ,
a imä kiil oll' lännü, miä mul andsõt.*

Paul Undritz, Bernard Kangro, Hella Keem, Luise Vaher ja Juhan Jaik

Niisiis, etnos rajaneb ennekõike keelel, väärtustel ja kultuuril, mille saame päranduseks oma vanematelt, aga ka paljudelt eellastelt. Viimaste tundmine eeldab sugujuurte, oma sugupuu tundmist, individuaalseid geneoloogilisi uurimisi. Samm edasi viib meid oma esivanemate väärtuste tundmaõppimiseni, mis baseerus perekonnale, kodule, töökusele ja õpihimule.

Henn-Kaarel Hellat: *“Tsiiviliseeritud ühiskonna suurimad eelistused peavad olema kasvatus ja haridus”.*

Eestlane oma keeleruumi väiksuse tõttu on läbi aegade pidanud valdama peale emakeele ka teisi võõrkeeli. Minu emakeeleks on olnud võru keel, mis oma iseseisvust on viimasel ajal jõuliselt tõestanud, kuid juba algkoolis sai minu emakeeleks eesti keel. Hiljem, vastavalt vajadusele, lisandusid sellele vene, inglise ja soome keel. Tutvust tegin ka saksa ja läti keelega. Võin kinnitada, et paljukeelsus avardab maailma, annab oskuse näha probleeme erinevatest aspektidest, mis on tähtis eriti teadustöös. Küll olen püüdnud elus hoida oma võru keele oskust ja avaldada seda ka kirjasõnas.

Alljärgnevalt mõned värsiread meenutamaks lapsepõlve Hänikes ja vanemaid Lustivere talus. Kerreti soo, Mustjõgi ja Pühajõgi olid kohad, millest olen kirjutanud ise, aga ka mu vanaisa Gustav Raudsepp.

Vambola Raudsepp

Hainamaal Mustjõe veeren

*Mul silmi iin viil tuu hainamaa kastõ,
sohu, ku' niitma üten võeti ka latsõ.
Oi, makus oll' lakan tuu hommugu uni,
ku' koidu'aal esä meid üles ajama tul'i.*

*Nii illos oll' tsirguhelü niidu pääl,
pamu', kihulasõ tüksevã purõma säääl.
Ku' edimãne hainakaar valmis sai,
ohhoo, põdrapull puutakan meid kai.*

*Joba punatsõ kiire' üle mõtsa paistsivã,
tulli' ülejäe naabri, jõudu meil hõiksivã.
Vikat terãvãs tetã vaja esi,
üts lonks - jääkülm seo lãtte vesi.*

*Lõuna'aal küüni haintõlõ visksimi,
oi, nii äkki silmã kinni kisksivã.
Küll ilmadu suur oll' sis tu Keretü suu
ja Mustjäe veeren kasunu pedãjä puu.*

Ütelüse'

*Võrokõnõ umal maal:
kos üün kakk ikk raan.
Haani miis küsüs:
kon tan san?
Sis vasta saa:
san tan saman man.
A sanna takan lump,
kun kunna umma'.
Arvu es saa'?
Miã saisat ku' nui,
olõs ku' naglutu tui.*

Parim, mida vanemad oma lastele ja lastelastele anda saavad on töökus, etnose väärtused ja vaimsus. Minu vanaisalt Gustav Raudsepalt jäid maha mitmed võrukeelsed luuletused, mis oli kirjutatud 1900ndate alguses. Öeldakse, et mida pole kirjas, seda pole olemas. Nii see ongi, väärtustakse ennekõike üldsusele kättesaadavat kirjasõnalist mälu. Siiski olen hoidnud aastaid vanaisa käsikirjas värsiridu ja lõpuks püüdnud neid ka avalikkusele lugeda anda.

Gustav Raudsepp

Keretü

*Ma olõ üts perätü
paganama raba;
mul nimes sai Keretü,
Mustjägi mu saba.*

*Sangast' visksi mu ma'ha
ja Haanja haardsõ sülle;
kõik illos jäi mu ta'ha -
kolli tiirlõsõ ülle.*

*Kos kisklõsõ kurja soe',
mõni mülkahe kattõ:
tiitundja mättäst sai toe,
suu ma'ralisõ mattõ.*

*Ütskõrd ma tõ'sõ sist mädäsuust,
vii üten kõik kaonu hinge.
Kaos Keretü kurjapuust,
aig tege uusi ringe.*

Suurt lugupidamist väärivad igas sugupuus nn valgustatud inimesed, kelle soov oli inimõistuse abil elu paremaks muuta. Vaimulik, koolimees ja koolikirjanik Paul Undritz (1854-1877) oli väga mitmekülgne. Tegeles muuhulga soome keelest kirjatükkide eesti keelde nõ ümberpanemisega. Tema oma lühikese eluea jooksul jõudis palju teha kirikus ja koolis.

Kirjanik Bernard Kangro (1910-1994) oli juurtelt Antsla lähistelt Oe külast. Lapsepõlve võru keel jäi teda saatma kuni elu lõpuni. *Kodunurmel äitsvä rüä ...* on võrukeelne luuletus, mis kõidab iga võrokese meeli juba esimesel lugemisel. Bernard Kangro oli Karl Pärsimäega (1902-1942) ühe küla poisid ning nende veresugulusliinid põimusid omavahel mõne põlvkonna kaugusel. Minu vanaisa Jaan Pikk mäletab Bernard Kangrot muheda noore poisina, kel alati vaevumärgatav naeratus näol. Vanaisal oli kombeks nentida oma sugulusliine inimestele, keda ta oluliseks pidas. Nii oli see ka Bernard Kangro puhul.

Hella Keem (1915-1997) on minu sugupuus üks väljapaistev folklorist ja keeleteadlane. Ta oli jäägitult teadusele andunud Võrumaa juurtega inimene, kelle elutöö on muljetavaldav: tuhanded sõnasedelid, sajad tekstid ja lindistused. Oli hinnatud ekspert lõuna-eesti murrete alal.

Noorpõlves on tegelnud murdekogumisega akadeemik Heino Liimets, Karula kihelkonnast 1947. aastal, teejuhid vanaisa Hendrik Koemets, Enn Koemetsa ja Ella Liimetsa isa. Peale selle Hargla kihelkonnas 1945. aastal, keelejuhiks Liisa Peltser. /7/.

Meie ühistest sugujuurtest pärinev kirjanik Luise Vaher (1912-1992) osales teises ilmasõjas eesti laskurkorpuses rindeõena ning on üksikasjaliselt kirjeldanud olukorda

ja sündmusi (triloogias *Põlev pärisosa*, *Rindeõde* ja *Tormipöörises*), mis leidsid aset 1944. aasta sügisel ja hiljemgi, kusjuures tuntav Vana-Võrumaa taust.

Ilo Jaik Riedberg: *“Isa (Juhan) ei elanud 50. aastasekski, aga jõudis oma elu jooksul paljudele rõõmu valmistada ja lõbu pakkuda” /5/.*

Mulle on olnud väga südamelähedased Juhan Jaigi (1899-1948) müstilise tagapõhjaga jutud tontidest, paharettidest, näkkidest ja nõidadest, kes tegutsesid Võrumaa metsade vahel. Kui silmas pidada Jaigi lapsepõlve sünnikodu Luhametsas, siis jääb see minu sünnikohast Hänike külast edelasse, teispoole Mustjõge ning Kerreti metsi ja sood. Sellepärast kangastuvadki Jaigi tegelased oma müstikas just Mustjõe põlismetsade ja Kerreti soo maile. Sõnaga - Jaik oli meie Hänike küla lapsepõlvekodu kirjanik.

Juhan Jaik

*Olli tähe' pilvi küllel ripun,
sügüsöö oll' täüs nii halli tossu,
kurvalt, näojoonet tõmmat' mossi,
istus kurat kartulkuhja tipun.*

.....

Võrukeelse luule traditsioone edendavad praegusajal jõuliselt mitmed kirjanikud, sh minu sugupuust Urvastest pärit Margus Konnula /Contra (1974). Muide, koolipoisina olin koorilaulja ja osalesin üldlaulupeol. kus üldjuhiks oli Karl Leinus. Meie ühised esivanemad on vaid mõne põlvkonna kaugusel, kuid toona genealoogia oli nõ tundmatu maa.

Sõna kasutamine on suur kunst, seda on aastaid õpetanud koolikirjanik, õpetaja ja vaimulik Paul Undritz. Sõnameistrid minu sugupuus Urvaste kihelkonna juurtega on kirjanik Bernard Kangro, keeleteadlane ja folklorist Hella Keen, ajaloolane Anu Raudsepp ning kirjanikud Luise Vaher ja Juhan Jaik. Nendele kõigile, kellele vähem, kellele rohkem on esimeseks kodu-, õigemini emakeeleks olnud võru murdekeel, kuid põhitöö on käinud ikkagi korrektse eesti kirjakeeles. Samas võru keele oskus on nõ lisaväärtus, mis aitab kergemini sisse minna võrkeeltesse, eriti läänemeresoome keeltesse. Meie, võrokused oleme kutsutud ja seatud seda keelemurret hoidma, kaitsma ja arendama - kes siis veel?

Mälesruskivi Juhan Jaigile Sännas

Sammas emakeelele Kadriinas

Teaduslugu

Vambola Raudsepp

Depressioon

*Karikatuurideks kägardunud ideaalid;
jälgivad silmapaarid.
Tähendusel pole ammu enam tähtsust,
igavene liiv ja tühjus.
Teispoolsest röögatab Juhan Liiv:
palehigis ahmige sooja leiba,
tasuks ristiks veisatud teibad.
Lisaks ehk mõned sambad,
mulda kullatud irvakil hambad.*

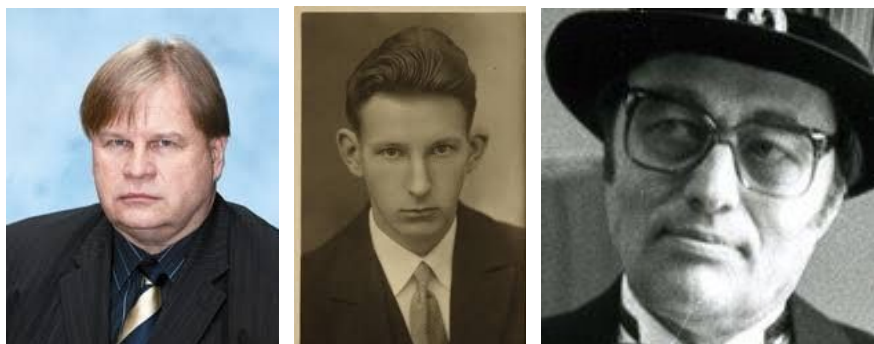
Veel paar-kolm aastasada tagasi oli eesti talupoeglik maa, ülikool Tartus jäi maarahvale eksootiliseks, pigem arusaamatuks nähtuseks. Aga nendesse aegadesse eestlase genealoogilised uuringud harilikult vaid jõuavadki ja seal

lõpevad. Üle saja aasta tagasi said mitmetest nendest taluperede noortest Tartu Ülikooli üliõpilased, veel enam, teadurid, professorid ja tuntud ühiskonnategelased. Nüüdisajal, Rahvusülikooli tähtpäeval, on huvitav, lausa põnev, kulgeda oma kolleegide juurest minevikku, ühiste esivanemate juurde ning tuvastada omavahelisi veresugulusliine. Analoogilised geneoloogilised uuringud, mis sageli hõlmavad vaid ühe isiku sugupuud, rikastavad Eesti mõtte-, teadus- ja kultuurilugu.

Raske oli toona maapoisiil tulla teadusse, jõuda teadusharu tippude hulka, aga veel raskem oli sinna püsima jääda, kasvõi aastakümneks. Teadus on julm, öeldakse, isegi vereta võitlus. Pikka aega kestis traditsioon, mille kohaselt noori nõ kutsuti teadusse ja see olukord oli iseenesest mõistetav, kuid kutsujal olid siiski omad eelistused, lemmikud, tuttavad-sugulased vms. Mitteplaanilised kõrvaltulijad pidid end erakordsete pingutustega pidevalt tõestama, oma uurimistöödega läbi lööma kuni teaduskraadideni, kuid selle hinnaks võisid olla stressid, depressioonid ja lõpuks haavatud vaimne tervis. Nendest asjadest harilikult ei räägita, kuid selline oli paljude maapoiste saatus, sh meie Rahvusülikoolis. Tänapäeval tundub kohatuna ütlus, et Eestis on skisofreenikuid sama palju kui teadlasi, aga seegi võrdlus oli omamoodi märguanne siis ja praegu.

Käsitletud sugupuus paiknevad isiksused on õppinud ja enamuse ka töötanud Tartu Ülikoolis erinevatel aegadel, mitme riigi korra tingimustes, mistõttu ka ülikooli täielik nimetus (TÜ, TRÜ) oli tolele ajale vastavalt iseloomulik. Edaspidi on kasutatud vaid nimetust Tartu Ülikool ja on välditud politiseerimist.

Minu sugupuu väljapaistvamad teadlased on akadeemikud Eero Vasar (1954) ja Artur Vassar 1911-1977), kes on Sangaste juurtega ning akadeemik Heino Liimets (1928-1989) Antsla juurtega.

Eero Vasar, Artur Vassar ja Heino Liimets

Teadlased on läbi aegade südant valutanud oma maa teadlaskonna käekäigu ja perspektiivide pärast. Rikkad riigid (USA jt) on järjekindlalt raha teadusse juurde pumbanud ja nad on tõusnud maailmariikideks. Teadus muutub sel moel

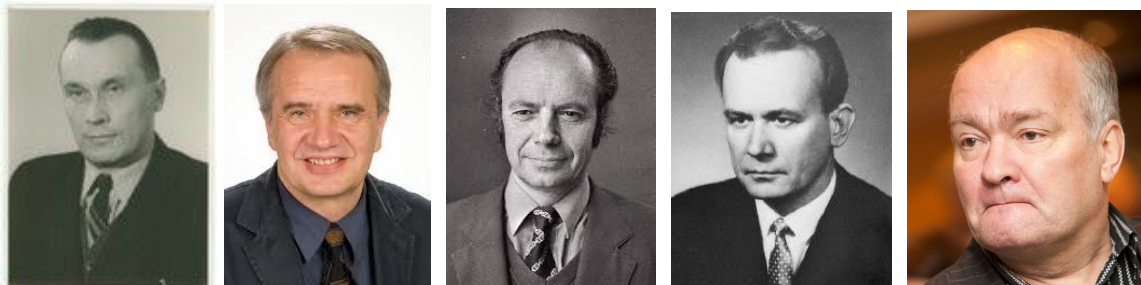
süsteemiks, mis end ise taastoodab nagu populatsioon. Seega teadus muutub omaette majandusharuks. Oleks ka Eesti puhul normaalne, kui meil moodustaks teadlaskond ühe protsendi elanikkonnast nagu see Soomes on. Paraku kõik teadlased pole edukad, mistõttu tähtis pole üksnes kvantiteet vaid hoopis kvaliteet.

Professor Eero Vasar: "Teadlased jagunevad aga laias plaanis kaheks: need, kes oma pipeti otsast suurt kaugemale ei näe, ja need, kes näevad ka suuremat pilti. Meie (Eesti) tohutu õnn seisnes selles, et murrangulistel hetketel, kui otsiti Eesti teadussüsteemile uut suunda, kuhu areneda, olid süsteemi eesotsas laiema pildi nägijad, visiooniga teadlased ja seetõttu saime kohe õigele teele ja korraliku tempoga arenema. Meie lõunanaabritel ei läinud kaugeltki nii hästi". /3/.

Väheviljakad teadlased on tekitanud muremõtteid läbi aastate. Ja seda väga erinevates teadusharudes.

Professor Airi Liimets: "Teaduse juures kurvastaks teda (isa Heinot) ilmselt liigne takerdumine küllalt stereotüüpsete ja kitsapiiriliste uurimisteede ringi".

Teadus vajab suurelt mõtlemaid erudeeritud isiksusi kuid samas ka kitsaste probleemide süvauurijaid oma erialal. Edukamad majandusteadlased minu sugupuus olid professorid Vambola Türk (1928-2016), Kulno Türk (1954), *maj kand* Olev Lugus (1935-2014) ja Andres Arrak (1958-2017).

Vambola Türk, Kulno Türk, Olev Lugus, Ants Kala ja Andres Arrak

Majandusteadlased on ka Ülo Ennuste, Ivar Raig ja Ants Kala, kuid paraku neil oli koostöö Tartu Ülikooliga väga episoodiline või puudus üldse. Küll aga kasutati Eestis ja mujalgi Ennuste, Arraku jt teadusuuringuid üsna laialt, kusjuures märgiti tunnustavalt artiklite, monograafiate jt väljaannete kõrget teaduslikku taset.

Niisiis, iga väljapaistev teadlane on isiksus ja nende elukäigu jälgimine pakub erilist huvi. Samal ajal olen püüdnud sügavuti tutvuda nende teadlaste uurimisvaldkondade ja -töödega. Alati esiplaanile seadnud teaduse metodoloogia probleemid, so milliseid meetodeid ja kuidas neid kasutatakse. Samaaegselt võib jälgida, kuidas erinevad teadusharud integreeruvad ja vastastikku üksteist rikastavad.

Tagasivaatena möödanikku olen väitnud, et kõik suured majandusteooriad on kujundatud tagantjärele suurriikide empiirika, so nende kogemuste põhjal. Ja nii see peabki olema, majanduspraktika mitmekesisust koos seadusloomega ikka demokraatia ja õiglasema ühiskonna suunas. Täiesti äraspidised olid marksismile-leninismile rajatud majandusmudelid, mis olid sisutühjad, praktika jaoks välja arendamata - tulemuseks peataolek, vägivald ja repressioonid. Samal ajal aga majandusteadlased püüdsid teha kõik, et riik toimiks ja elatustase natukegi tõuseks.

1970/80ndatel aastatel, mil töötasin oma doktoriväitekirja kallal, adusin, et andmetöötlus, matemaatilis-statistiliste meetodite ja mudelite kasutamine oli jõudnud nii kaugele, et lühikese ajaga võis hõlmat ettevõtet, majandusharu või riiki tervikuna ning teha analüüse ja prognoose. Samal ajal tegelesin mitmete ületamatute vastuoludega. Esiteks, rakendusrahandusteaduse, täpsemalt osateooriate, mahajäämus, mis takistasid lahendatavate ülesannete püstitamist. Teiseks, seadusandlus, mis oli kohandatud vaid plaanimajandusele. Kolmandaks. Kooskõla puudumine raha- ja aineliste ressursside liikumise ja jaotamise vahel, so raha planeeriti ja see liikus läbi rahandus-pangandussüsteemi, ainelised, materiaalsed ressursid aga läbi plaaniorganite süsteemi. Nendes oludes püüdsin teha, mis võimalik. Lähtusin teadusloost, teaduse metodoloogiast ja püüdsin võimalikult süsteemselt läbi uurida rakendusrahandusteaduse enda ning alles seejärel asuda nõ osaülesannete juurde, mida oli võimalik lahendada tollastes tingimustes. Paljud ideed tekkisid mul just tänu genealoogilistele uuringutele, so põhjalik tutvumine minu sugupuusse kuuluvate isikute teadusuuringutega väga erinevates valdkondades ja teadusharudes (*vt isikud Lisa. Teadlased*). Niisiis, laiahaardelisus ja mitmekülgsus loovad eeldused uutele lähenemisviisidele, mida olen alati tähtsustanud.

Aastal 2019 tähistas Tartu Ülikool rahvusülikoolina oma sajandat tähtpäeva. Olin selleks ajaks üle poole sajandi seotud TÜ-ga, aktiivselt ligikaudu 40 aastat. Oma tööd-tegemised olen kokku võtnud kirjutises *Rahandus-pangandusõpe Tartu Ülikoolis: aeg ja inimesed*, mis on kättesaadav TÜ Raamatukogus e-raamatu kujul. /10/. TÜ majandusteaduskonna õppejõududest kuuluvad minu sugupuusse isa ja poeg professorid Vambola ja Kulno Türk ning *maj mag* Andres Arrak. Kõigi nendega olin seotud ennekõike läbi õppetöö, rohkem küll Kulno Türgiga.

20. sajandi keskpaiku kujunes eestlastele Vene impeeriumi pealinn tõeliseks maailmatasemel haridus-, teadus- ja kultuuri keskuseks. Sangaste juurtega isikutest Aleksander Hellat (1881-1943) õppis Peterburi Sõjaväe Meditsiini Akadeemias ja Peterburi ülikoolis, Georg (Jüri) Hellat (1870-1943) õppis Peterburis tsiviilinseneride instituudis, Venemaa Riigiduumas saadik Karl Hellat (1862-1935) õppis Peterburi ülikooli õigusteadust, Eesti esimene *med dr* Peeter Hellat (1857-1912) täiendas end Peterburis ja avas seal erakliiniku.

Kui töötasin Tartu Ülikoolis dotsendina, siis suunati mind Peterburi Rahandus-majandusülikooli (tollal Leningradi N A Voznesenski nim Finatsmajanduse Instituut) doktorantuuri väitekirja koostamiseks ja teaduskraadi kaitsmiseks. (Õppeasutus asus Gribojedovi kanali Kolme lõvi silla juures). Nõudmised olid väga kõrged, tuli olla kursis kogu maailmas toimunuga ja uusimate uurimistulemustega. Endastmõistetavaks peeti erudeeritust, väga laia silmaringi ja vähemalt paari-kolme keele rahuldavat valdamist. Tagasihoidlikult küll, kuid pidevalt võis tunda vana klassikalise koolkonna kohalolu õppeasutuse kateedrites ja auditoriumides. Muide, toona võisin kohata vanast aadlisoost võrsunud professorit, kes muuhulgas valdas vabalt prantsuse ja inglise keelt. Hiljem tekkisid mul temaga nõ kollegiaalsed töösuhted.

Nelja lõvi sild Peterburis Gribojedovi kanalil

Majandusdoktorina ja professorina olin seotud Peterburiga ligikaudu kümmekond aastat, so kuni Eesti taasiseseisvumiseni. Peamiselt doktoriväitekirjade kaitsmisnõukogu liikmena, väitekirjade puhul ennekõike oponendi ja eksperdina. Avaldasin Peterburis ka omi teaduslikke artikleid.

Lõpetuseks.

Gustav Raudsepp

Isatalu

.....
*Veel koduõue aheldand mind mingi vägi,
Matuoja, metsatukk ja taamal sinav Munamägi.
Mu's murtud mälestused raske kui tina,
surmavalu suigutavad Sangaste kuplid siia ei sina. /12/.*

Genealoogia-alased uuringud ei lõpe mitte kunagi, sest vaid paari-kolmekümne aasta möödudes on peale kasvanud uus põlvkond ja juba nendel on olemas omad lapsed, siis tulevad lapselapsed.. Ja nii läheb elu edasi, kasvavad pered ja sugupuud. Ülaltoodu on vaid

üks katse ühendada sugulusliine tervikuks sugupuuks isikute varal, kel on väärikas koht ethnose mõtte- ja kultuuriloos.

Allikad:

1. *EE 14. Eesti elulood ja Wikipedia avalikud materjalid. Geni avalikud materjalid isikute kohta.*
2. *Eesti Kodu-uurimise Seltsi aastaraamat 1 (14) 2018.*
3. *Margus Maidla. Teaduste Akadeemia - Eesti kollektiivne aju. INCORP Holding OÜ, 2014.*
4. *Professor Elmar Halleri elu ja töö. Trükikoda OÜ Greif, 2007.*
5. *Juhan Jaik. Tondid, hundid, hobud. Koostanud Ilo Jaik Riedberg. Kirjastus 2004.*
6. *Karl Õiger. Ma tulin tagasi. Printon. Tallinn, 2011.*
7. *Airi Liimets. Enn Koemetsa kirjad Heino Liimetsale 1942-1963 ehk kuidas on kasvatatud teadlaseks. Methis 2017 nr 19.*
8. *Urvaste, Sangaste ja Paistu kirikuraamatud.*
9. *Kodu- ja välismaa ajalehed ja ajakirjad.*
10. *Rahandus-pangandusöpe Tartu Ülikoolis: aeg ja inimesed, e-raamat. TÜ Raamatukogu, 2019.*
11. *Isiksused millenniumi sugupuus /sugulusseosed ühiste esivanemate kaudu/ Käsikiri.*
12. *Vambola Raudsepp. Otsingute aastad: sündmused, meenutused ja mõtted. Külim, 2013.*

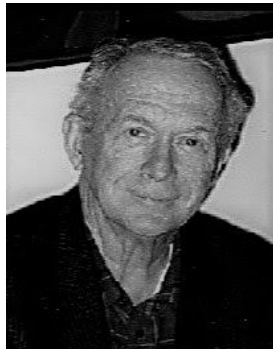
Fotogalerii. Teadlased.

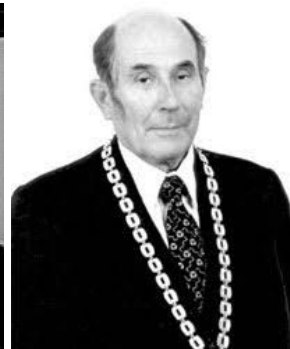
Aadu Lüüs

Peeter Hellat

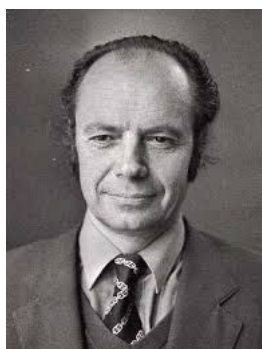
Vello Sermat

Karl Õiger

Ülo Ennuste

Olev Lugus

Helmut Raig

Ivar Raig

Väino Puura

Ivar Puura

Erik Puura

Anu Raudsep

Enn Koemets

Inger Kraav

Helga Kurm

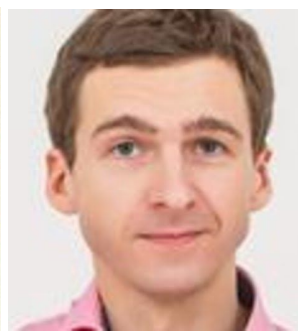
Airi Liimets

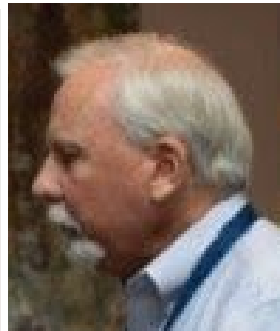
Elmar Vasar

Veikko Vasar

Marek Rist

Jaak Raudsepp

Teaduskraadidega isikud: *med dr prof* Aadu Lüüs (1878-1967), *med dr* Peeter Hellat (1857-1912), *psüh dr prof* Vello Sermat (1925-2005), *Dr Sc prof* Karl Õiger (1933), *Dr Sc* Ülo Ennuste (1932), *maj knđ* Olev Lugus (1935-2014), *põllum dr prof* Helmut Raig (1922-2002), *PhD prof* Ivar Raig (1953), *Dr Sc prof* Väino Puura (1935-2018), *Dr Sc* Ivar Puura (1961-2012), *Dr Sc* Erik Puura (1964), *PhD prof* Anu Raudsepp (1962), *psüh knđ dots* Enn Koemets (1911-1973), *ped knđ dots* Inger Kraav (1941), *ped knđ dots* Helga Kurm (1920-2011), *kasvat.tead dr prof* Airi Liimets (1959), *med dr prof* Elmar Vasar (1926-2004), *med dr prof* Veikko Vasar (1956-2015), *PhD* Marek Rist (1980) ja *mag õppejõud (USA-s)* Jaak Raudsepp.